

Annona Nova

2009

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2010

Köszönjük a tanulmányokat lektoráló oktatók és kutatók lelkiismeretes munkáját.

A kötet megjelenését támogatta:

PTE EHÖK

Pécsi Bölcsész

ISSN: 2061-4926

Felelős kiadó: Bagi Zsolt

Felelős szerkesztők: Vörös Dóra, Major Zoltán, Vörös Zoltán

Borítóterv: Vörös Dóra, Glied Viktor

Borítófotó: Bakos Brigitta

© A szerzők, 2009

© A szerkesztők, 2009

Minden jog fenntartva.

Tartalom

<i>Bagi Zsolt</i> Előszó	7
Theoria – Megismerés és tudás	
<i>Forgács Gábor</i> Konvenció és anti-konvencionalizmus: Davidson értelmezés-elmélete	11
<i>Szendrő Júlia Eszter</i> A szükségszerűség fogalma Wittgensteinnél	35
<i>Rohácsi Dávid</i> A különböző társadalmak közötti morális ellentétek anti-realista -konstruktivista magyarázata	51
Praxis – Társadalom és művészet	
<i>Erdős Zoltán</i> Kapitalizmus és etika a modernitás kultúrájában	73
<i>Galambos Attila</i> A globalizáció okozta problémák iránti érzékenyítés fogalmának pedagógiai vizsgálata	85
<i>Gyöngyösi Katalin</i> Többnyelvűség ma, holnap. Svájci nyelvpolitika a XXI. század fordulóján	121
<i>Horváth Norbert</i> A Csernobil jelenség 23 évvel a katasztrófa után	157
<i>Szigeti Eszter</i> „Bela Lugosi’s Dead”	173
Hermeneia – Értelmezés és megértés	
<i>Makk Krisztina</i> A művészet léte vagy a lét művészete? – Heidegger művészetfelfogása	193

Major Zoltán	
A „blaxploitation” film: afroamerikai identitás filmen az 1970-es években, a műfaj társadalmi-filmtörténeti előzményei és hatása	215
Mateisz Martin	
Temetővirágok avagy a zombifilm története és társadalomkritikai kontextusai	249
Garami András	
Mitikus idő és mitikus szövegek fantasy regényekben	281
Somfai Katalin	
A Szkhárosi Horvát András műveiben megjelenő szentkultusról	297
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjainak OTDK-n és KTDK-n elért helyezései, különdíjai	313

A Szkhárosi Horvát András műveiben megjelenő szentkultusról

KÉSZÍTETTE: SOMFAI KATALIN

Szkhárosi Horvát Andrástól 10 verset ismerünk, amelyek Bornemisza Péter énekeskönyvében maradtak fenn. Életéről nem tudunk többet, mint amit műveinek akrosztikonjaiban, illetve kolofonjaiban magáról elárul. Ezekből kiolvasható, hogy 1542 és 1549 között szerezte énekeit. Tályát jelöli meg a szerzés helyeként *Az fejedelemségről*, *Az fősvénységről*, *Az istennek irgalmasságáról*, *Az átokról* és a *Panasza Krisztusnak* című versekben, Váradot a *Kétféle hitről* címűben.

Szkhárosiról átfogó jellegű tanulmány ez idáig csak egy született Varga Józseftől, noha a legtöbb korszakot áttekintő mű tárgyalja és igen jelentősnek tartja munkásságát. Ezekben azonban mély elemzésekre nem kínálkozik elég hely, ezért leginkább Varga által is hangoztatott néhány nem eléggé alaposan indokolt kijelentést ismételik.

Klaniczay Tibor így ír róla: „Batizinál jelentősebb költő a fenségében zord és elszántan antifeudális Szkhársi Horvát András... Az egykori ferences szerzetes Magyarországnak a töröktől nem érintett, de annál hevesebb belháborús csatározásoktól szenvedő északkeleti részén működött mint a lutheri eszmék prédikátora.”

„Megtalálta a kellő mértéket, kiváló tehetségével mindegyik versét a költészet színvonalára emelte anélkül, hogy a reformátori hevülettől, a plebejusi indulattól megszabadult volna. Jó zenei képzettségre vall, hogy tíz énekben kilenc strófafeletet használ, s kitűnő ritmusérzéssel ügyel sorainak tökéletességére. Stílusában szerencsésen olvad össze a középkori egyházi és a vágáns énekhagyomány, valamint a Biblia hatása.”¹

Ehhez hasonló, átfogó jellegű elemzések találhatóak a korszak monográfiáiban, ahol a terjedelem szabta határ sem engedi a mélyebb elemzést, noha szerzőik nem vonják kétségbe annak szükségességét azáltal, hogy fontosnak, és az adott korban magas színvonalúnak tartják Szkhárosi költészetét.

Horváth János azt mondja, hét éneket írt Tályán, egyet pedig Váradon. Az ottani Szent László kultusz ismeretéből ő is arra következtet, hogy ott működhetett. Érinti *Az emberi szerzésről* című vers szerzőségi problémáját,

¹ A magyar irodalom története szerkesztette Klaniczay Tibor Kossuth Könyvkiadó 1982.

annak valószínűsége mellett foglal állást. Nem indokolja mással, pusztán a mű kolofonjában olvasható utalás alapján gondolja, hogy katolikus pap lehetett.

Varga József 1955-ben született tanulmánya hiánypótló, hiszen ekkora terjedelemben addig, és az azóta eltelt öt évtizedben sem foglalkoztak a XVI. század egyik legjelentősebb verselőjével.

Dolgozatom egyik céljával tűzöm ki Varga érveinek cáfolását, melyek közül a legjelentősebb az a véleményem szerint nem elég megalapozott feltevés, mely szerint Szkhárosi Váradon volt ferences rendi szerzetes. Ezt a kijelentését Ő is *Az emberi szerzésről* című, Szkhárosinak tulajdonított mű kolofonjának kijelentésére alapozza:

„Ez éneket költé egy barátból lött pap,

Bánta bolondságát, elrúgta csuklyáját,

Hitire fogadta, soha többé nem csal.”

A versről nem bizonyítható, hogy valóban az ő műve, csupán azon az alapon, hogy Bornemisza énekeskönyvében a többi Szkhárosi vers után szerepel.

Azzal érvel még ezen állítása mellett Varga, hogy Szkhárosi jól ismeri a váradi szerzetesek életét, és a Szent Lászlóhoz kötődő kultuszt. Lovagkirályunk váradi kultusza az egész országban ismert volt, mert búcsújáróhelyként is funkcionált temetési temploma. Erre a későbbiekben Szent László kultuszának tárgyalása során térek ki bővebben.

Feltételezi, hogy a tállyai prédikátor ismerhette az Érdy-kódexet, mert „az Antikrisztus országa ellen című versében megőrzött népies szentkultusznak ebben a kódexben van írásos nyoma”. A dolgozat későbbi részében a kódexekben megjelenő szentkultusz vizsgálatánál látható lesz, ez a kijelentése kiegészítésre szorul.

Az Antikrisztus országa ellen című versében a katolikusok emberi szerzéseit teszi maró gúny tárgyává Szkhárosi, a papok házassági tilalmát, a böjtöt, a búcsút, a szentelt vizet és olajt, a gyertyagyújtást, és a szentek tiszteletét. Ezek közül is legfőképpen a sok istenben való hitet, azaz a szentekhez való fohászkodást: „Tisztet osztottunk az megholt szenteknek”²

Ahhoz hogy helyileg közelebről meghatározhassuk, hol működhetett Szkhárosi, érdemesnek találom megvizsgálni az általa említett szentek

² RMKT XVI/2 164. o. 43. sor

magyarországi ismertségét, kultuszhelyeiknek feltérképezését. Annál is inkább fontos lenne pontosan megnézni ezeknek a szenteknek az életét, és korabeli kultuszát, mert nem mindegyikük tartozik a mai ismert, és tisztelt szentek közé.

Szilády Áron az RMKT jegyzeteiben csak Balázs és Katalin verses legendáját jelöli meg forrásként, ezért is érdemesnek tartom alaposan utána járni az egyes szentek legendáinak.

Szent Antal, Apollónia, Balázs, Kakukilla, Katalin, Kozma és Damján, László, Miklós, Ottilia hazai XVI. századi kódexeinkben szereplő legendáit tekintettem át. A magyar legendairodalom legfontosabb forrása a nemzetközi legendairodalomból Jacobus a Voragine olasz domonkos *Legenda Aurea* című műve, illetve Petrus de Natalibus olasz püspök *Catalogus Sanctorum*. Középkori legendáriumaink zöme e két művet használta közvetlen forrásul, illetve Temesvári Pelbárt közvetítésén keresztül.³ A Debreceni-kódexben szereplő legendák közül tizennégy szerepel beszéd alakban, ebből három Temesvári Pelbárttól, tíz részben tőle, részben a *Legenda Aurea*-ból származik. Az általam vizsgált szentek közül Apollónia és Balázs püspök legendája a *Legenda Aurea*-n és Pelbárton kívüli más forrásból származik.

Az Érdy-kódex legendáinak is fő forrása az Arany *Legenda*, illetve Temesvári Pelbárt. Az előbbiből származik Szent Balázs, valamint Szent Kozma és Damján legendája, utóbbitól származik Szent Miklós, László és alexandriai Katalin legendája.⁴

Vargha Damján Kódexirodalmi tanulmányában azt mondja, az Érdy-kódex és a *Catalogus Sanctorum* ötven szövege között figyelhető meg összefüggés, a Remete Szent Antalról szóló szövegben a Karthauzi Névtelen Petrus de Natalibus munkáját használja forrásaként.⁵

Tímár Kálmán szerint a Debreceni-kódex prédikációinak fő forrása Pelbárt, legendáinak pedig a *Catalogus Sanctorum*, mindkét forrás könnyen hozzáférhető volt, minden kolostorban elérhető kellett hogy legyen. Az Érdy-kódex fő forrása Jacobus a Voragine munkája, de szerzője figyelemmel kísérte a *Catalogust* is, az egyes részeket innen merítette.

A *Legende Sanctorum regni Hungarie in Lomberdica historia non contente*⁶ című mű szerzője a Jacobus a Voragine munkájában nem szereplő szentek életét tárgyalja.

³ A magyar irodalom története 1600-ig. Szerk.: Klaniczay Tibor Bp. Akadémiai Kiadó 1964.

⁴ Horváth Cyrill: Középkori legendáink és a *Legenda Aurea* Bp. 1911.

⁵ Vargha Damján: Kódexeink legendái és a *Catalogus Sanctorum* Bp. 1923.

⁶ Megjelent Strassburgban 1486-87 táján, Velencében 1498-ban Paep János könyvkereskedő költségen, majd ugyanott 1512-ben.

Tarnai Andor szerint a szentek főleg az írás közvetítésével váltak ismertté, hivatalos tiszteletük a liturgikus szövegeken, a missalek, breviáriumok lectióin, himnuszain alapult, a legendákat főleg az egyházi emberek forgatták, közöttük szóbeszéd formájában is terjedtek, ily módon bővíthettek, változhattak is részleteikben, amik azonban kevés eséllyel foglaltattak írásba. A középkor második felében létrejöttek a vasárnapi evangéliumot magyarázó prédikációk mellett a szentekről szólók is. Az új műfaj létrejötte ahhoz vezet, hogy a magyar szentekről szóló prédikációkba olyan elemek is bekerülnek, amelyek a legendákban nem szerepelnek.⁷

Az említett legendagyűjtemények bőséges anyaga elegendő témát szolgáltatott a prédikációk számára, csak a bizonyos helyeken tisztelt szentek esetében kellett más források után nézni.

Tüskés Gábor és Knapp Éva szerint az egyháznak jelentős szerepe van egy szent tiszteletének kialakulásában, a kultusz engedélyezése, vagy tiltása a csodák hitelességének vizsgálata után történik. Ha a csodákról megállapítást nyer valódiságuk, a csodatétel zarándokhelyé válik. A szerzetesrendeknek szintén nagy a szerepük egy-egy szent helyi kultuszának kialakulásában, a rend alapításához kapcsolódó szent tiszteletének ápolásával.

A 15-16. században a szentek tiszteletének fokozódó specialitása párhuzamba állítható a társadalmi, gazdasági élet, és az egész kultúra területén bekövetkező differenciálódással. A társadalmi mobilitás lehetővé válásával az egyes társadalmi rétegek tagjai megismerkedhetnek más rétegekhez tartozók jellemző kultuszaival. A szentek életével, az általuk közvetített életvezetési mintával és saját életükkel megtalálhatták a kapcsolatot, ezáltal személyesebbé válhatott az egyes emberek kapcsolata a vallással. Ez a patronátusok számának óriási növekedéséhez vezetett.⁸

A szentek kultusza összekapcsolódik a zarándokhelyekkel, vagy búcsújáró helyekkel, ahol a szentek ereklyéit őrzik, vagy a nekik szentelt templomot látogatják meg az útra kelők, akik feloldozásért folyamodnak, vagy a csodás gyógyulás reményében keresik fel a szent helyet. A szerzőpáros összegzése szerint az ország területén a 17-18. században 142 zarándokhely található, a barokk korra számuk ugrásszerűen megnőtt, kisebb vonzaskörrel rendelkező, helyi és regionális zarándokhelyek alakultak ki. A zarándokhelyek

⁷ Tarnai Andor: „A magyar nyelvet írni kezdik” Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon Bp. Akadémiai Kiadó 1984

⁸ Tüskés Gábor - Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században. Osiris Kiadó Budapest, 2001 179-189. oldal

majdnem fele a Dunántúlon található, ezt követi Felső-Magyarország, ahol a zarándokhelyek 31%-a található, viszont az ország többi részén ezekhez képest csekély a zarándokhelyek száma.

Az ország azon részén található magas számú, amely kevésbé volt háborgatva a töröktől. Ezért Felső-Magyarországon főleg magánkápolnák váltak zarándoklatok céljává, a földbirtokosok így igyekeztek biztosítani, hogy jobbágyaik megmaradjanak vallásuknál.

A középkorban egyházi központokban, a klérus kezdeményezésére jönnek létre a szent helyek, amelyeket főként szerzetesek gondoztak, közülük is elsősorban az obszerváns ferencesek.

A Szkhárosi által kigúnyolt szenttisztelet, a patronátusok korabeli elterjedtségének az írott szövegekben, ábrázolásokon fennmaradt nyomait igyekeztem feltárni. Kiindulásként a szentek életét és Bálint Sándor munkáját, az Ünnepi Kalendáriumot használtam, amelyben a kódexekben fellelhető forrásokat, és a szentekről készült kegytárgyak fellelhetőségét is megtalálhatjuk. A Szkhárosi által gúnyolt szentek közül többről is olvashatunk kódexeinkben, róluk szóló prédikációt vagy legendáikat, esetleg mindkettőt. Érdekes összehasonlítani az egyes szövegeket, amelyekből arra következtethetünk, hogy használhatta-e valamelyiket szerzőnk forrásul. Ez pedig annak a kérdésnek a megválaszolásához szolgáltat adatokat, hogy tartozhatott-e valamelyik szerzetesrendhez a tályai prédikátor.

Egy táblázatban foglaltam össze, mely kódexeinkben szerepelnek a szentek:

	Érdy- kódex	Debreczeni- kódex	Érsekújvári- kódex	Peer- kódex	Nádor- kódex
Szent Antal	x	x			
Szent Apalina		x			x
Szent Balázs	x	x			
Szent Katalin	x	x	x		
Szent Kozma és Damján	x				
Szent László	x			x	
Szent Miklós	x	x			
Szent Ottilia					
Szent Kakukilla					

A felsorolt szentek közül Szent Antal, Apollónia, Balázs és Ottilia, László és Kakukilla kultuszhelyeit mutatom be a jelen írásban.

Szent Antalról azt írja Szkhárosi:

„Az kinek elvész disznaja, malacza,

A pásztorságot szent Antalnak adja”

Nagy Szent Antalról azt olvashatjuk a Szentek életében, hogy a patronátusa alatt álló antoniták, a néphit szerint gyógyító tevékenységükért sertést kaptak, amelye szabadon járhatott, karácsonykor megkoszorúzták, levágták, majd a szegényeknek adták.

A sertés említése közös pont, de szerzőnk valamely más Antalhoz kapcsolódó hagyományra utalhat, mert a Szentek kislexikona által tárgyalt Antalhoz kapcsolódó hiedelem jobban érintkezik az idézett sorokkal. Nagy Szent Antal a háziállatok és a kedvtelésből tartott apró jószágok és kosárfonók patrónusa.

A Magyar néprajz VII. kötete szerint Remete Szent Antal a háziállatok védőszentje. A hazai délszlávok között éltek hagyományai, a hitújítás korában Páduai Szent Antalhoz kapcsolva éledtek újjá az ő ünnepéhez kapcsolódó szokások.

Bálint Sándor szerint legendáját a Debreczeni-kódexben és Bornemissza Péternél olvashatjuk, aki nem mást, mint az általam vizsgált szerzőt idézi. Nem sok példa akad arra, hogy a kortársak között mások is hasonló kontextusban szóltak volna valamely szentekről, de ez a tény is emellett tanúskodik. Bornemissza is az antonitákhoz kapcsolódó hagyományt írja le, mely szerint a nekik adományozott disznó, csengővel a nyakában szabadon járhatott. Az antoniták Pozsonyból jöttek Szent László meghívására. A szepességi Daróc (Dravce) faluban, löcse szomszédságában épül templomuk 1288 táján, a XVI. század derekán enyészik el. Antalt ábrázoló szárnyas oltárok találhatók: Bártfa 1469, Nagydisznód 1525, Szászbogács (Bagicu) 1518, Szepeshely, Szepeskála, Zólyomszászfalu (Sásová) 1500, Pozsony.⁹

A Debreczeni-kódexben Szent Antal Apát életéről olvasható: szülei halála után vagyonát szétosztja a szegények között, és a pusztába megy remetének. Több alkalommal kísértik az ördögök, egyszer vadállatok képébe bújva szaggatják, de Krisztus segítségével legyőzi őket. Balakhius herceg a keresztényeket üldözi, Antal mikor ezt hallja, levelet küld neki, hogy a keresztény hitre térítse a herceget. A herceg azonban kineveti Antal intéseit, és megvereti a barátokat, akikkel a levelet küldte. Öt nap múlva a

⁹ Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium Mandala, Szeged, 1998.

herceget agyontapossa a lova. Erről láthatunk képet a Magyar Anjou Legendáriumban.

Az Érdy-kódexben Páduai Szent Antal élete szerepel. Antal a kisebb ferences rend tagja lett. A kódexben a halakkal kapcsolatos csodatétele olvasható. Aryminom városában prédikált, de nem akarták meghallgatni, kicsúfolták, a halakat hívta, akik a vízből fejüket kidugva hallgatták. Egy másik városban vihar miatt el akarják hagyni prédikációja hallgatása közben, de csodát tesz, a vihar elkerüli őket.

Bornemisza Péter az *Ördögi kísértetek*ben szent Antaltól idézi, hogyan lehet megismerni az ördögöt. Szent Antalt sokszor kísértette az ördög, aki jövendőt is mond és megmondja, hol van az ellopott marha, de ezek a cselekedetei szintén tele vannak álnoksággal.

„Sok dolgait beszelli Remete Antal, kikbe nekiie részei voltak: Niha tetteti magát hogy iöüendőt tudna, maga czac valami ielekből aranyozza, auagy latot dolgokat beszél. Meg lehet, száz mély foldrőlis hirt hozhat előb az postánál, Es el lopót marhat meg mondhattya ki vőtte, es hol vagyon, Es netalam iöüendőt mondanijs meg engedi az Isten niha neki, De mindenekbe rakua álnoksagual.”

„Niha iöüendőt akartac mondani, mikor lenne imez, es amaz vizneć áradása, auagy imez es amaz dolog, hogy engemis arra tanyitananac. De en arra ezt feleltem : Mi kőzötőc vagyon nektec, vagy énnekem arra: az WR dolga az. Midőñ reám nagy soc sereg kepebe nagy sikoltassál, nagy vadac, kigyoc, Scorpioc, louac, orozlanoc, es egyebec kepebe rohantac es hazamot meg töltöttec, Imez *pmi: is*. Daud szauat montam : Ezeć szekerekbe es louakba, Mi kedig az wrnac nagy felséges neube magasztaltatunc.”¹⁰

Azt láthatjuk, hogy a csodás képesség – Antal megszelídíti a vadállatokat, és aki hozzá fohászkozik, az megtalálja elveszett állatát – Bornemisznánál az ördög kísértéseként jelenik meg, aminek Antal ellenáll, mert hitéért isten megerősíti az ördöggel szemben. Szkhárosi a szentekhez kapcsolódó patronátusokat gúnyolja ki soraiban, Bornemisznánál pedig, egyenesen az ördög kísértéseként jelennek meg a legendáriumokban olvasható, isteni csodának tulajdonított cselekedetek.

¹⁰ Bornemisza Péter: *Ördögi kísértetek*. A kiadást gondozta és jegyzetekkel ellátta Eckhardt Sándor. Akadémiai kiadó, 1955. 64- 65. oldal

„*Szent Apalina vala fog gyógyító*” írja Szkhárosi.

Szent Apalináról, vagy Apalináról azt írja a Szentek élete, hogy Apollónia a fogorvosok védőszentje. Legfontosabb kultuszhelye Németország, és Hollandia.

Az Ünnepi kalendáriumban az áll, hazai tisztelete a legenda Aurea hatására XVI. századi misekönyvekben, freskókon tűnik fel először. Apollóniát ábrázoló falképek találhatóak: Zselic 1388, Nógrádsáp XVI. század, Velemér, Alsóbajom 1490, Bártfa 1485, 1500, Csíkcsatószeg 1530, Jánosrét 1470, Kassa 1474, Késmárk 1450, Kisszeben 1510, Lubnic 1521, Ludrófalva 1510, Malompatak 1515, Nagyjeszen, Nagylomnic, 1495, Segesd 1520, Szepeshely 1520, Nagyvárad Pálosok 1410, Vác 1474, Eger 1482.

Legendája szerepel a Nádor-kódexben (1508), a Debreczeni-kódexben (1519), az Esztergomi misekönyvben (1515): könyörgés Szent Apalinához.

A Debreczeni-kódexből mártírságának történetét ismerhetjük meg. Ezek szerint alexandriai nemes asszony volt, a fejedelem parancsára a pogány isteneknek kellett volna áldoznia, de ő ezt megtagadta. A fejedelem máglyára dobással fenyegette, azonban ő önként vetette magát a tűzbe.

A Szent Apalin élete című rész bővebben kifejti a szent történetét, amelyből a Szkhárosi által emlegetett patrocínium is megjelenik. Apalin Alexandria császáranak lánya. Dajkája a keresztény hitre neveli, ez apjának és anyjának azonban nem tetszik, minden kínzással arra akarják kényszeríteni, hogy áldozzon az isteneknek. Apalin Krisztushoz fohászkodik, aki megerősíti. Apja ezután azzal kínozza, hogy kivereti a fogait, kivágatja a nyelvét, levágatja a fülét, kioltatja szeme világát. Apalin azt kéri Krisztustól, akik őröla megemlékeznek, legyenek egészségesek ezen tagjaikban. Csodákról is beszámol a Debreczeni-kódex, betegek, sánták, siketek, némák mind meggyógyultak a sírjánál.

A Nádor-kódex *Szent Apalin Asszonyról olvastatik ez példa* című része arról számol be, hogy Bulgáriában egy nemes asszony nagyon ájtatos volt Szent Apalinhoz, minden évben a szegényeknek szolgált Apalin ünnepén. Az ördög azonban megjelent az egyik ilyen alkalommal, és az üstbe dobta gyermekét. Ekkor az asszony Apalinhoz könyörgött, aki megígérte, hogy sértetlen lesz a gyermek, és a szüléskor kihúzott fogait is visszakapja, és mindenki, aki halálának emlékezetét megüli, az nem szenved fog- és fejfájásban.

Két kódexünkben is szerepel Apalin legendája, ami azt mutatja, hogy általánosan ismert volt, vagyis, ha Szkhárosi őt emlegette, tudható volt kire gondol.

Balázsról azt mondja Szkhárosi:

„Az pásztorságot szent Antalnak adja,

és szent Balásznak farkas ellen adja.”

Szent Balázsról azt mondja a Szentek élete, isteni parancsra remete lett, barlangjában beteg állatokat gyógyított. Parancsára egy síró asszonynak visszaviszi a farkas a disznóját. A tizennégy segítőszent egyike. A torokfájásban szenvedők és a birkanyírók védőszentje. A Balázs áldás 16. századi eredetű.

Az Ünnepi kalendárium szerint népszerű patrocíniuma a premontrei prépostság, Aszód, Abda, az esztergomi templom egy kápolnája, a tatai plébánia temploma. A Legenda Aurea nyomán az Érdy- és a Debreczeni-kódexben is szerepel.

A Karthauzi Névtelen kódexében az áll Szent Balázsról, hogy Diokleciánus üldözése elől egy barlangba menekült, ahol remete életet élt. A madarak hordanak neki ennivalót, a beteg vadakat pedig meggyógyítja. A katonák érte mennek, de ő nem menekül el, hanem szüntelen prédikál. Egy asszony a halott fiát viszi elé, akinek halcsont akadt a torkán, Balázs Krisztus segítségével megmenti a fiút. Majd arra kéri Istent, hogy aki hozzá fohászodik, egészséges legyen. Egy asszonynak visszavitette disznóját a farkassal.

Elfogása után tömlöcbe vetik, az asszony, aki visszakapta disznóját, ételmet és gyertyát csempész neki. Azt mondja neki Balázs, minden esztendőben cselekedjen így, vigyen gyertyát a szentegyházba, az ő nevében, és jó dolga lesz mindenkinek, aki így cselekszik.

A fejedelem vízbe dobhatja Balázst, de ő keresztet vet rá, és a víz megkeményedik a lába alatt. Mielőtt a fejedelem nyakát veszi, Balázs istenhez fohászodik, hogy aki torkának egészségéért hozzá imádkozik, az meggyógyuljon.

A Debreceni-kódexben így szerepel élete: Szent Balázs püspök és mártír, Diokleciánus idejében Kappadokiában élt. A keresztényüldözés elől egy barlangba menekül, ahová a vadak és madarak hordanak neki enni, és ő meggyógyítja őket. Egy asszony könyörög hozzá, hogy gyógyítsa meg gyermekét, akinek torkán akadt egy szálka. Balázs ekkor kéri az Urat, hogy

akinek a torka fáj, és az ő segítségét kéri, nevét hívja, azt hallgassa meg. Egy asszonynak visszaviteti a farkassal a disznóját. A fejedelem kínoztatja, mert nem akar Jupiternek áldozni, megverik, majd a Balatonba dobják, de Balázs keresztet vet, és a víz kemény lesz.

A két kódexben Szent Balázs életének lényeges mozzanatai megegyeznek, Szkhárosi utalása a farkastól való védelemre mindkét kódex ismeretére utalhat. Szilády Áron a kiadás jegyzeteiben azt írja „az Érdy c. 213. lapján olvasható azon csudás történet, melyre ez a sor céloz.” A Debreczeni-kódexben is megtalálhatók a farkas utasítására vonatkozó sorok, mint a fenti kivonatolás mutatja.

A szent kérése istenhez, hogy a hozzá fohászcodók egészségesek legyenek, különösen felhárboríthatta Szkhárosit mint a reformáció kemény szavú hirdetőjét. A szentek tiszteletét a katolikus hit emberi szerzéseinek, a Biblián alapuló igaz hit megrontásának tekintik a prédikátorok.

Szent Lászlóra csak közvetetten utal ez a vers:

„A mi lovonkot szerencséssé tőtte,

Itt a papoknak sokszor kedvét tőtte.”

A *Panasza Krisztusnak* címűben így szól:

„Szent László fejét ti imádjátok,

Szépen ezüstbe befoglaltátok,

Olaj a teste mind azt mondjátok,

Evvel a nép közt ti komplárkodtok.”

A váradi székesegyházban László király temetési templomának szánta, tetemét ide helyezték át. Az Érdy-kódex László legendájában megörökíti a királynak eme tettét. Továbbá azt is, hogy külföldön is gyászolták halálát, Magyarországon pedig három évig gyászruhát hordtak, és nem táncoltak.

Sírja zarándokhellyé vált, rendkívüli gyógyulások történtek nála. Liturgikus tisztelete alakult ki, ünnepeken szemfedelét is közszemlére tették.¹¹

¹¹ Török József: A magyar föld szentjei. Bp. Tulipán, 1991.

A Peer-kódex ezt írja:

Templomot rakatál szűz Máriának,

kiben most nyugszol minden tisztességgel.”

„Olaj származik szent koporsódból,

Tetemed foglalták az szép sár aranyból.”

„Téged dicsérnek szent zsolozsmával

Papok diákok és városnépek”

Ezek a sorok is azt bizonyítják, hogy a váradi László kultuszt nem csak azok ismerhették, akik ott működtek. A László által alapított templom a középkori Magyarország egyik legfontosabb szakrális központjává vált, ezt mutatja az a tény is, hogy sok búcsúengedéllyel rendelkezett a templom.¹² Pásztor Lajos is azt mondja az egész középkorban kegyelettel zárandokolt Magyarország István és László sírjához.¹³

Szkhárosi a következő szentről beszél a legmaróbb gúnnyal:

„Ottolia mert vakon született volt,

Őnékie szolgált kinek szeme nem volt,

Ám lásd, ha az adja, kinek soha nem volt.”

Szent Ottilia a német középkornak egyik legkedveltebb női szentje, Elzász patrónája. Tisztelete hazánkba is eljutott, bár nem vált általánossá. A bihari Körösszeg hajdani várkápolnájának ő volt a védőszentje (1424). Kevés hazai ábrázolását ismerjük. Ilyen Frics (Fričovce) szárnyas oltárának táblaképe (1510), továbbá Czottmann Bertalan kassai patikus és feleségének fogadalmi Mettertia-képe (1516), amelyen a betegek hódoló szent patrónusai között Ottilia is megjelenik. Tüskevárrott, a templom múzeumában barokk szobrát, a váci Hétkápolna néven ismert búcsújárárhelyen pedig késő-barokk képét őrzik.

¹² Bálint Sándor-Barna Gábor: Búcsújáró magyarok: A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Bp. Szent István Társulat, 1994.

¹³ Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Bp. 2000.

Kódexeinkben nem maradt fenn legendája. Mivel Tisztelete nem volt általános hazánkban, Szkhárosi működési helyének meghatározásához azokat a helyeket kell elsősorban figyelembe venni, ahol Ottilia kultuszának tárgyi emlékei megtalálhatók.

Bálint Sándor ír Ottilia életéről, aki egy Attich nevű várúrnak volt a lánya. Mivel Ottilia vakon született, apja egy Bajorországi kolostorba adta. Isten azonban csodát tett, és a lány visszanyerte szeme világát. Az anyja felkeresi a lányt, mikor Attich hírért veszi, hogy gyermeke mégis lát, visszafogadja. Ottilia nem akar férjhez menni apja akarata ellenére, ezért elmenekül. Amikor utoléri apja, ismét csoda történik, elnyeli a szikla. Ekkor Attich fogadalmat tesz, hogy kolostort építtet, és lányát nem adja férjhez. Ehhez a történethez képest Szkhárosi csúsztat, mikor azt állítja soha nem volt szeme világa Ottiliának.

A kevésbé ismert szentek esetében a papok a legendáriumok mellett más, helyi forráshoz kellet, hogy folyamodjanak, esetleg szóbeli hagyományt rögzítettek, ez lehet a helyzet prédikátorunk esetében is.

„*Egér üzőnek Kakukillát mondják*”- írja Szkhárosi.

A különös nevű szentnek eddigi vizsgálataim alapján magyarországi kultusza nyomára nem bukkantam. Létezett egy ilyen nevű szent, akinek mártírtörténete valóban egerekkel kapcsolatos, Svédországban, és Norvégiában ma is él kultusza. A svédországi Kaga templomában látható egy freskó a XV. századból, amely őt ábrázolja. A koppenhágai Királyi Könyvtárban található egy szöveg, mely 1475-1500 közöttől származik, ebben egerektől és patkányoktól való szabadulásért tartott miséről írnak, és Szent Kakukilla neve is szerepel benne. Elképzelhető, hogy soha nem létezett, neve Kolumkilla és Kolumba nevéből származik, alakját pedig Gertrud von Nivelis alakjával mosták össze.¹⁴

Egy 15. századi kézirat tartalmaz egy latin nyelvű egér éneket, melyben Kakukilla segítségét kéri a rágcsálók ellen.¹⁵

Ebből az áttekintésből is látható, hogy érdemes a szenteket, búcsújáróhelyeket és az ezekhez kapcsolódó ünnepi szokásokat alapos kutatás tárgyává tenni. A korabeli szövegek, kódexek, misekönyvek, prédikációs könyvek, mirákulumos könyvek elemzése, és a kultuszok tárgyi megjelenéseinek, ereklyék, szobrok, képek, patrocíniumok felderítése lehetővé fogja tenni,

¹⁴ www.sungaya.de/schwarz/christen/heilige/Kakukilla.htm

¹⁵ Lorenz Diefenbach Vorschule der Völkerkunde und der Bildungsgeschichte 1864 forrás: <http://books.google.com/books?id=aP2JGya3dggC>

hogy térben behatárolhassuk Szkhárosi működését, megállapíthassuk műveltsége milyen szövegen alapult, amiből megtudható, hogy hol tanulhatott, milyen felekezetekhez tartozott.

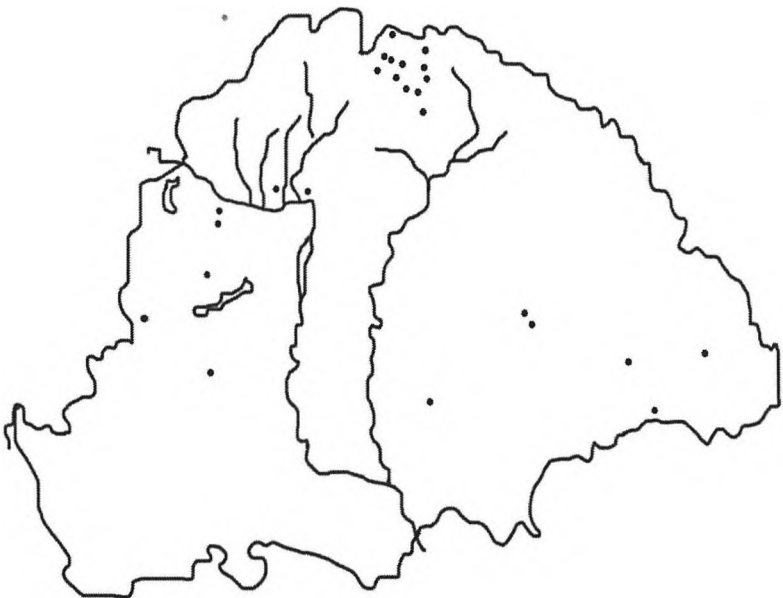
A fellelhető XV-XVI. századi ábrázolások, a szentek védelmébe ajánlott templomok, kápolnák és kolostorok térképen való elhelyezése azoknak a szenteknek az esetében, akiknek nem volt egész az országot behálózó kultuszuk a vizsgált korszakban azt mutatja, hogy Bártfa és Kassa környékén működhetett Szkhárosi. A mellékletben látható térképen Szent Antal, Apollónia, Balázs és Ottilia kultuszhelyeit soroltam fel, és ábrázoltam.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Klaniczay 1964 A magyar irodalomtörténete 1600-ig. szerk.: Klaniczay Tibor Bp. Akadémiai Kiadó 1964.
- Diós 1990 A szentek élete. szerk. Diós István Bp. Szent István Társulat, 1990.
- Bálint 1998 Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium Mandala, Szeged, 1998.
- Bálint 1994 Bálint Sándor-Barna Gábor: Búcsújáró magyarok: A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Bp. Szent István Társulat, 1994.
- Bornemisza 1955 Bornemisza Péter: Ördögi kísértetek. A kiadást gondozta és jegyzetekkel ellátta Eckhardt Sándor. Akadémiai kiadó, 1955.
- Horváth 1911 Horváth Cyrill: Középkori legendáink és a Legenda Aurea Bp. 1911.
- Horváth 1957 Horváth János: A reformáció jegyében. A mohács utáni félszázad meóagyar irodalomtörténete. Bp. Gondolat, 1957.
- White 1993 Kristin E. White: Szentek kislexikona Bp. Maccenas, 1993.
- Lorenz Diefenbach Vorschule der Völkerkunde und der Bildungsgeschichte 1864. forrás: <http://books.google.com/books?id=aP2JGya3dggC>
- Pásztor 2000 Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellóok korában. Bp. 2000.
- RMKT VI./ 2.

- Tarnai 1984 Tarnai Andor: „A magyar nyelvet írni kezdik” Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon Bp. Akadémiai Kiadó 1984.
- Török 1991 Török József: A magyar föld szentjei. Bp. Tulipán, 1991.
- Tüskés- Knapp 2001 Tüskés Gábor - Knapp Éva: Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században. Osiris Kiadó Budapest, 2001.
- Varga 1954 Varga József: Szkhárosi Horvát András. ITK 1954.
- Vargha 1923 Vargha Damján: Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum Bp. 1923.
www.sungaya.de/schwarz/christen/heilige/Kakukilla.htm

MELLÉKLET

Szent Antal

Bajmóc (Weinitz, Bojnice 1479)
 Bártfa (1469)
 Besztercebánya (1475)
 Csáktornyan (Čakovec)
 Daróc (1524)
 Lőcse (Szent Anna-oltár, 1520)
 Nagydisznód (Heltau, Csnade 1525)
 Szepesbela (Spišska Bela, 1510)
 Szepeshely (Spišské Pohradie, 1470)
 Szepesszombat
 (Spišska Sobota 1503)
 Zalaszentgrót (1460)

Szent Apollónia

12. Alsóbajom (Boian 1490)
 Bártfa falkép
 (1485, 1500), (1390, 1510)
 Eger (1482)
 Héthárs (Lipany 1530)
 Kassa (1474)
 Késmárk (1450)
 Kisszeben (Sabinov, 1510)
 Segesd (Saeş, 1520)
 Szepeshely (Spišska Sobota, 1520)
 Nagyvárád, Pálosok (1410)
 Vác (1474)
 Zseliz (Želiezovce, 1388 táján)
 Velemér

Szent Balázs

Abda
 Aszód (1284)
 Csanád (1456)
 Esztergom (XII. sz.)
 Győr (1346)
 Kassa (1440, 1470, 1487)
 Szepeshely (1470)
 Veszprém (1462)
 Tata (XV. sz.)

Szent Kozma és Damján

Bártfa (1460, 1489, 1522)
 Győr (1539)
 Gyulafehérvár (1442)
 Kassa (1470), (1516)
 Márkfalva
 (Jezernica Markovice, 1517)
 Szepeshely
 (Spišské Pohradie) (1510 körül)
 Nagyvárád

Szent Ottilia

Kőrösszeg
 Frics (Fričovce)
 Tüskevár